

Zdzisław Biegański

Polsko-jugosłowiańskie relacje kulturalne w latach 1945-1948

ABSTRAKT: Na rozwój współpracy polsko-jugosłowiańskiej w dziedzinie kultury i sztuki w pierwszych latach powojennych duży wpływ miał rozwój dwustronnych stosunków politycznych. Latem 1945 r. zaczęły się pierwsze kontakty polsko-jugosłowiańskie, głównie na polu gospodarczym. 16 marca 1946 r. podpisano Konwencję o współpracy kulturalnej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii. Zaprojektowano bogaty plan przedsięwzięć, obejmujący m.in. wymianę artystów, dziennikarzy i naukowców, organizowanie wystaw, tłumaczenia literatury narodowej, projekcje filmowe. W 1946 r. powstały organizacje promujące zbliżenie i współpracę, odgrywające też znaczącą rolę w działalności ruchu słowiańskiego: Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Jugosłowiańskiej w Polsce, zaś w Jugosławii – Towarzystwo Przyjaźni Jugosławia – Polska oraz Towarzystwo Współpracy Kulturalnej Chorwacji z Polską. Większość ambitnie zakreślonych planów współpracy dwustronnej nie została jednak zrealizowana. Na przeszkodzie stanęły ówczesne uwarunkowania ekonomiczne, organizacyjne i polityczne. Do połowy 1948 r., tj. do czasu konfliktu titowskiej Jugosławii z państwami bloku sowieckiego, odnotować można było wiele przykładów wymiany kulturalnej, które zaprezentowano w artykule. Do ukazania form współpracy dwustronnej wykorzystano przede wszystkim dokumentację znajdującą się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie.

Słowa kluczowe: stosunki polsko-jugosłowiańskie po 1945 r.; współpraca kulturalna Polski z zagranicą, polsko-jugosłowiańska wymiana w dziedzinie kultury i sztuki.

W pierwszych latach powojennych relacje polsko-jugosłowiańskie rozwijały się pomyślnie i obejmowały również sferę życia kulturalnego. Różne aspekty polsko-jugosłowiańskiej wymiany kulturalnej, zwłaszcza kontakty w dziedzinie literatury, były już prezentowane przez badaczy, m.in. w pracach

Leszka Małczaka¹. W niedawno opublikowanej monografii zbiorowej dotyczącej stosunków polsko-jugosłowiańskich po II wojnie światowej w XX wieku ukazał się artykuł Slobodana Selinica na temat wzajemnej współpracy kulturalnej w świetle dokumentacji jugosłowiańskiej². W niniejszym artykule postanowiono pójść tym śladem – zaprezentować wybrane problemy kooperacji w dziedzinie kultury w świetle dokumentów przechowywanych w polskich archiwach: Archiwum Akt Nowych i Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a także opublikowane w prasie polskiej. Organizacją polityki kulturalnej w kontaktach międzynarodowych zajmował się początkowo Samodzielny Wydział Współpracy z Zagranicą przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. 14 lutego 1946 r. utworzono Biuro Współpracy Kulturalnej z Zagranicą, działające przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. Miało ono dwa oddziały: Zachodni i Słowiański. Analogiczną rolę w Jugosławii spełniał Komitet Kultury i Sztuki przy rządzie FLRJ, a szczególnie Wydział Kontaktów Kulturalnych z Zagranicą³.

Powojenna Polska i Jugosławia dosyć szybko nawiązały stosunki dyplomatyczne. Rozmowy trwały już od końca 1944 r. 30 marca 1945 r. Rząd Demokratycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii uznał Tymczasowy Rząd RP jako drugi po Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Najpierw ustanowiono relacje na poziomie poselstw, a 5 marca 1945 r. podniesiono je do rangi ambasad. Od 12 czerwca 1945 r. funkcję ambasadora w Warszawie pełnił Božo Ljumovic, natomiast następnego dnia placówkę w Belgradzie objął Jan Karol Wende⁴. Jesienią rozpoczęły się konkretne formy współdziałania, m.in. za dostawy węgla Josip Broz Tito zgodził się na repatriację Polaków z Jugosławii. Powołano Polską Misję Repatriacyjną, rozpoczęły się rozmowy w sprawie zawarcia umowy gospodarczej, wkrótce podpisano umowę o wymianie surowców (18 stycznia 1946 r.). We wrześniu 1945 r. gościła w Polsce grupa dziennikarzy jugosłowiańskich, którzy przekazali korespondencje uwzględniające poparcie dla praw polskich do Ziemi Odzyskanych, zaś w następnym miesiącu doszło do rewizyty dziennikarzy pol-

¹ Zob. zwłaszcza obszerne opracowanie tego autora – L. Małczak, *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944-1989*, Katowice 2013.

² S. Selinic, *From love and cooperation to rejection and resentment: Yugoslav-Polish cultural cooperation 1945-1949*, [w:] *Polska i Jugosławia w stosunkach międzynarodowych po II wojnie światowej. Relacje wielostronne i wielopoziomowe*, pod red. M. Pavlovicia i A. Zaćmińskiego, Bydgoszcz 2014.

³ *Ministerstwo Kultury i Sztuki w dokumentach 1918-1998*, przedmowa A. Siciński, wybór A. Siciński, A.G. Dąbrowski, J. Gmurek, Warszawa 1998, s. 299; L. Małczak, op. cit., s. 99-103.

⁴ D. Szwandrok, *Stosunki polsko-jugosłowiańskie w latach 70. XX wieku*, t. I, praca doktorska, Rzeszów 2015, s. 18 i n. (dost. online – http://www.repezytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/1193/1_Praca_Stos_pol_jug.pdf).

skich, którzy z kolei uznali zasadność jugosłowiańskich roszczeń terytorialnych, dotyczących m.in. Triestu⁵.

W tym samym czasie zaproszenie do złożenia wizyty przywódcy jugosłowiańskiego w Polsce skierował Bolesław Bierut. Zostało ono przyjęte. Tito przyjechał do Polski 14 marca 1946 r. Wśród niemal 100 osób świty był też jugosłowiański minister Komitetu ds. Kultury i Oświaty Vladislav Ribnikar⁶. 16 marca doszło do podpisania polsko-jugosłowiańskiej umowy o wymianie dóbr kultury i współpracy naukowo-artystycznej. Podpisy pod umową, w obecności ambasadorów i ministra spraw zagranicznych RP Wincentego Rzymowskiego oraz Milovana Djilasa, złożyli wspomniany minister Ribnikar i podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki Leon Kruczkowski. Umowa stanowiła o powstaniu Komisji Mieszanej i jej dwóch Podkomisji: w Belgradzie i w Warszawie. Komisja wraz ze swymi agendami miała decydować o zakresie i realizacji wymiany kulturalnej, przede wszystkim ustalić szczegółowy plan tej wymiany. W następnych dniach wizyty podpisano układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy pomiędzy Jugosławią i Polską, wzorowany na układach wcześniej podpisanych z ZSRR. Konwencję o współpracy kulturalnej ratyfikowała Krajowa Rada Narodowa w dniu 25 kwietnia 1946 r.⁷ Jesienią 1946 r. do Jugosławii z rewizytą przybyła delegacja polska, w której skład wchodził Bolesław Bierut i marszałek Michał Rola-Żymierski. W trakcie pobytu w dniach 18-25 października jej uczestnicy zwiedzili Belgrad, Zagrzeb, Lublanę, Bled i Rijekę (latem następnego roku Bierut przebywał ponownie na 10-dniowym wypoczynku w Jugosławii). Podczas tej wizyty podpisano akt założycielski Towarzystwa Przyjaźni Polska – Jugosławia. W tym samym czasie działalność rozpoczęło Towarzystwo Współpracy Kulturalnej Chorwacji z Polską. Powstała też filia tego Towarzystwa w Splicie⁸.

W konwencji o współpracy kulturalnej zagwarantowano poparcie i życzliwość dla kontaktów literackich, artystycznych i kulturalnych, zapowiedziano możliwość powstania instytutów naukowych zajmujących się badaniem życia i kultury obydwu społeczeństw. W skład Komisji Mieszanej mieli wejść w Polsce: po jednym przedstawicielu Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Oświaty, Ministerstwa Kultury i Sztuki, Ministerstwa Informacji i Propagandy

⁵ D. Szwandrok, op. cit., s. 29.

⁶ K. Banaś, *Wizyta marszałka Josipa Broz Tito w Polsce w 1946 r.*, [w:] *Vade Nobiscum. Nie ma trwałych przyjaźni, są tylko trwałe interesy*, pod red. K. Banasia, D. Binkowskiego, R. Stasiaka, vol. XIV, Łódź 2015, s. 9-18.

⁷ Z. Rutyna, *Jugosławia na arenie międzynarodowej 1943-1948*, Warszawa 1981, s. 217-218; *Konwencja o współpracy kulturalnej między Rzeczpospolitą Polską i Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii*, DzU RP z 1946, Nr 26, poz. 102 i 103.

⁸ D. Szwandrok, op. cit., s. 33.

oraz Ambasady Federacyjnej Ludowej Republiki Jugosławii, zaś w Jugosławii odpowiednio: po jednym przedstawicielu Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Komitetu Kultury i Sztuki, Komitetu Szkolnictwa Wyższego i Nauki oraz Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Belgradzie. Komisji mieli przewodniczyć na przemian ambasadorowie obu państw. W jej skład miały wejść dwie podkomisje: jedna w Warszawie, druga w Belgradzie. W ich gronie znaleźli się przedstawiciele czterech wymienionych ministerstw pod przewodnictwem ambasadorów. Podkomisje miały do współpracy zapraszać przedstawicieli instytucji naukowych i kulturalnych oraz rzeczoznawców w charakterze doradców. W artykule V konwencji sformułowano zadania szczegółowe dotyczące: tworzenia katedr profesorskich i lektoratów języka, historii, geografii, nauk technicznych i ekonomicznych, organizowanie wymiany badaczy, nauczycieli, uczniów i studentów, działaczy oświatowych, kształcenia się na uczelniach stron, podejmowania prac badawczych, przyznawania stypendiów i innych form pomocy materialnej. Przewidywano także wymianę publikacji naukowych i literackich oraz artystycznych, inicjowanie współpracy instytucjonalnej muzeów, placówek artystycznych, bibliotek, popieranie przekładów dzieł naukowych i literackich, wymianę wystaw malarstwa, grafiki, etnografii, fotografii, produkcji muzycznych, przedstawień teatralnych, wymiany filmów naukowych i artystycznych, płyt gramofonowych, audycji radiowych, akcje odczytowe, organizowanie wizyt wybitnych literatów, malarzy, muzyków i aktorów. Kooperacja miała objąć też organizację wycieczek krajoznawczych, imprez sportowych, turnusów wypoczynkowych i zdrowotnych⁹.

Pierwsze posiedzenie Komisji Mieszanej odbyło się w Ministerstwie Oświaty w Warszawie 19 listopada 1946 r. Stronę polską reprezentowali m.in.: Stefan Dybowski – minister kultury i sztuki, Stanisław Skrzyszewski – minister oświaty, Żanna Kormanowa – dyrektor Departamentu Reformy Szkolnictwa i Wychowania Ministerstwa Oświaty, dr Juliusz Starzyński – dyrektor Biura Współpracy z Zagranicą, ambasador Jan Karol Wende, Wiktor Grosz z MSZ i inni, zaś po stronie jugosłowiańskiej w rozmowach uczestniczyli: ambasador Pribecevic, przedstawiciel Komitetu ds. Nauki i Szkół – Ivo Frol, członek Komitetu ds. Kultury i Sztuki – Bora Jerkovic, członek Komitetu ds. Kinematografii – Jaksza Petric, naczelnik Dyrekcji ds. Informacji – Pero Ivkovic oraz Vlado Teslic – przedstawiciel MSZ i Maria Koracevic – radca ambasady¹⁰. W obradach przeważał optymizm co do perspektyw współpracy. Ivo Frol w wywiadzie, jakiego udzielił „Życiu Warszawy” podkreślał, że Konwencja kulturalna z Polską jest pierwszą

⁹ *Konwencja o współpracy kulturalnej między Rzeczypospolitą Polską i Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii*, DzU RP z 1946, Nr 26, poz. 102 i 103.

¹⁰ „Dziennik Ludowy” 19.11. 1946, nr 291.

tego rodzaju po wojnie, jaką zawarła Jugosławia. Wysoko oceniał planowaną wymianę stypendystów – studentów i naukowców (po 10 polskich pracowników naukowo-dydaktycznych do uczelni w Zagrzebiu, Skopje i Belgradzie, z kolei zorganizowanie przy pomocy jugosłowiańskiej lektoratów językowych na uczelniach polskich w Warszawie, Krakowie i Poznaniu), zwiększenie roli obchodów świąt państwowych (22 lipca i 29 listopada), przekłady z literatury, kontakty artystów i dziennikarzy¹¹.

Prace Podkomisji Warszawskiej i Belgradzkiej rozpoczęły się wiosną 1947 r. W tym roku odbyły się cztery posiedzenia Podkomisji w Warszawie, w której stronę polską reprezentowali m.in. Żanna Kormanowa, Zofia Lissa (wicedyrektor Departamentu w Ministerstwie Kultury i Sztuki) i Mieczysław Fleszar z MSZ. W trakcie posiedzenia Podkomisji 30 maja 1947 r. zaprojektowano bardzo ambitny program przedsięwzięć. Postanowiono utworzyć sekcje Podkomisji: szkolną, kulturalną, prasową, młodzieżową i sportową, tłumaczeń i kontaktów. Do obrad postanowiono dopuścić przedstawiciela Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Jugosłowiańskiej i Komitetu Słowiańskiego w Polsce¹². W czasie posiedzenia 3 września 1947 r. wizję szerokiej współpracy oświatowej roztoczyła Ż. Kormanowa, która zaproponowała wymianę młodzieży i nauczycieli, utworzenie systemu stypendialnego (określano dokładnie ich wysokość np. 2500 dinarów i 8000 zł, 100 miejsc dla studentów polskich i 200 dla jugosłowiańskich), wymianę muzyczną i literacką, tłumaczenia itp. Zakładano opracowywanie podręczników do nauki języka, uwzględnienie w planach nauczania informacji o Polsce i Jugosławii, wymianę czasopism i druków, zorganizowanie wystawy grafiki polskiej w Jugosławii, wystawy malarstwa i jugosłowiańskiej sztuki ludowej w Polsce, ustalono warunki finansowania wystaw, przewidywano praktyki w pracowniach artystycznych, wymianę plastyków, scenografów, koncerty muzyczne (wymianą miano objąć po dwóch dyrygentów, jednego wiolonczelistkę, dwóch solistów operowych), wymianę po jednej operze i sztuce teatralnej do wyboru spośród trzech propozycji, organizację dni muzyki, po cztery przekłady w dziedzinie literatury. Zaprojektowano też wiele imprez sportowych, pobyty związkowców, młodzieży itp.¹³ Kolejne posiedzenie Podkomisji odbyło się 12 listopada 1947 r.,

¹¹ „Życie Warszawy” 3.12.1947, nr 332.

¹² Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (dalej cyt. – AMSZ), z. 21, w. 732, t. 51, *Protokół z posiedzenia Podkomisji Warszawskiej do spraw realizacji Konwencji o współpracy kulturalnej między Rzeczypospolitą Polską i FLRJ*.

¹³ AMSZ, z. 212, w. 51, z. 732, *Umowy kulturalne. Konwencja o współpracy kulturalnej między Polską a Jugosławią*; AAN, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Biuro Współpracy Kulturalnej z Zagranicą (dalej cyt. – MKSZ- BWKZ), sygn. 133, *Plan pracy Komisji Mieszanej i obu Podkomisji na 1948 rok* (18.11.1947 r.).

natomiast w trakcie posiedzenia w dniu 12 grudnia 1947 r. przyjęto bardzo obszerny program wymiany w dziedzinie kinematografii¹⁴.

Ostatnie posiedzenie Podkomisji odbyło się w Warszawie 24 września 1948 r. Ze strony polskiej uczestniczyli: Aleksander Jackowski – wicedyrektor Departamentu Prasy i Informacji MSZ, dr Juliusz Starzyński – dyrektor Biura Współpracy z Zagranicą, Zuzanna Sobierajska – przedstawicielka TPPJ, zaś stronę jugosłowiańską reprezentowali Rade Pribicevic i attaché kulturalny Bogdanka Ciplic. Posiedzenie miało kontrowersyjny przebieg; dostrzec można było wpływ sytuacji międzynarodowej i konfliktu ZSRR z Jugosławią na przebieg rozmów. Już na wstępie B. Ciplic stwierdziła, że dotychczasowy program współpracy i ustalenia na 1948 r. niemal wcale nie zostały zrealizowane. Z kolei J. Starzyński twierdził, iż program został wykonany w 50%. Wyjaśnił, że np. stypendia dla Jugosłowian nie zostały uruchomione, gdyż wstrzymano przyjazd stamtąd studentów i nauczycieli. Krytycznie odniósł się do decyzji jury w Jugosławii, które poddało „pozornej” krytyce nadesłane z Polski prace na wystawę grafiki książkowej. W rezultacie odrzucono 30 prac. Juliusz Starzyński ocenił, że był to „wypadek bez precedensu, gdyż były na doskonałym poziomie”. Niedostatki wymiany nauczycieli i pracowników naukowych uzasadnił brakiem odpowiednich kandydatów ze znajomością języka. Zwrócił uwagę na incydent związany z polskim naukowcem, prof. Ludwikiem Hirszfeldem, który po przyjeździe do Jugosławii wraz z żoną, nie otrzymał kartek żywnościowych, był kilkakrotnie zatrzymywany i przesłuchiwany, w końcu zmuszony do powrotu przed czasem¹⁵. Największą jednak zadrę stanowiła sprawa polskiej brygady młodzieżowej, która została przedwcześnie odwołana z Jugosławii. Władzom tego państwa zarzucano próbę propagandowego wykorzystania zmanipulowanych wypowiedzi przedstawicieli młodzieży polskiej, wyrażających poparcie dla titowskiej Jugosławii¹⁶. Pozytywnie z kolei ocenił kontakty sportowe, pobyt grupy 30 studentów jugosłowiańskich w Polsce, wydanie samouczka językowego. Według oceny ambasadora Pribicevica, od lata 1948 r. Polska przestała realizować postanowienia wynikające z Konwencji o współpracy. Jeszcze na 25 listopada 1948 r. ambasador Pribicevic zwołał posiedzenie Podkomisji Warszawskiej, na które strona polska nie zareagowała. Na początku 1949 r. strona jugosłowiańska złożyła notę protestacyjną, na którą otrzymała odpowiedź polskiego MSZ, w której zwrócono uwagę na „niewłaściwy ton” noty jugosłowiańskiej. Podkreślano, że Pribicevic nie uzgodnił terminu posie-

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ AAN, MKSZ-BKWZ, sygn. 133, *Protokół z posiedzenia Podkomisji Warszawskiej do spraw realizacji Konwencji o współpracy kulturalnej między RP i FLRJ z 24 IX 1948 r.*

¹⁶ Ibidem; „Rzeczpospolita” 7.10.1948, nr 277.

dzenia, a ponadto akcentowano, że „zasięg realizacji tej Konwencji nie może być rozpatrywany w oderwaniu od atmosfery całości stosunków między Polską a Federacyjną Republiką Jugosławii”. W nocie wyjaśniano, że strona polska „nie widzi możliwości odbycia posiedzenia w atmosferze, jaka się wytworzyła wskutek niewłaściwego postępowania władz jugosłowiańskich w stosunku do studiującej w Jugosławii młodzieży polskiej”¹⁷.

Z dokumentacji znajdującej w polskich archiwach wynika, że działalność Podkomisji w Belgradzie była mniej intensywna. Strona polska zarzucała jugosłowiańskim partnerom pewien formalizm w kontaktach i niewielkie zainteresowanie. Polski attaché kulturalny Stanisław Korzeniowski twierdził wręcz, że „dla ludzi decydujących w obecnej rzeczywistości jugosłowiańskiej sprawy polskie były mało lub całkowicie nieznane. Co więcej – podchodzili oni do tych zagadnień z całkowitą rezerwą i bardzo często uniemożliwiają w ten czy inny sposób poczynania Ambasady w dziedzinie popularyzowania polskiej kultury”¹⁸. Ze strony jugosłowiańskiej w spotkaniach z reguły uczestniczyli Ivo Frol – sekretarz Komitetu ds. Nauki i Sztuki, Mehmed Selimovic – członek Komitetu ds. Kultury i Sztuki, Ivo Vuksan – radca MSZ, zaś ich partnerami byli ambasador J. K. Wende i radca kulturalny ambasady S. Korzeniowski. W trakcie inauguracyjnych spotkań, które odbyły się 4 kwietnia i 7 maja 1947 r., zwracano uwagę na brak postępów w realizacji planu wymiany stypendialnej, niedostateczną wymianę informacji i materiałów, poinformowano o wydaniu pięciu broszur na tematy polskie i zaproszeniu do Jugosławii prof. Ludwika Hirszfelda¹⁹ z żoną Hanną, dyskutowano o rozszerzeniu ruchu wypoczynkowego, zaplanowano wiele imprez sportowych, m.in. rozgrywki w tenisa stołowego, trójbój lekkoatletyczny, mecz piłki nożnej, zaproszenie pływaków i trzech – sześciu bokserów na turniej wszechsłowiański²⁰. W działalności Komisji Mieszanej i obydwu podkomisji nie brakowało deklaracji na wyrost, stawiania sobie bardzo ambitnych celów ponad możliwości ich realizacji w ówczesnych warunkach politycznych i gospodarczych, niemniej i tak przyczyniły się one do nawiązania licznych i owocnych kontaktów kulturalnych pomiędzy Polską i Jugosławią.

¹⁷ AMSZ, z. 7, w. 21, t. 206, *Umowa kulturalna polsko-jugosłowiańska, Nota protestacyjna Ambasady Jugosłowiańskiej z 13 I 1949 r.*; „Rzeczpospolita” 7.10.1948, nr 277.

¹⁸ AMSZ, z. 6, w. 18, t. 278, *Raport S. Korzeniowskiego z 5 X 1947 r.*

¹⁹ Ludwik Hirszfeld (1884-1954), wybitny bakteriolog i immunolog, autor ponad 400 prac naukowych, humanista i patriota, nominowany do nagrody Nobla w dziedzinie medycyny. W młodości odbył służbę w armii serbskiej, w czasie I wojny światowej uczestniczył w Serbii w zwalczaniu epidemii tyfusu plamistego. Autor wspomnień *Historia jednego życia*, Warszawa 1946.

²⁰ AAN, MKSZ-BWKZ, sygn. 133, *Protokoły z posiedzeń Podkomisji Warszawskiej i Podkomisji Belgradzkiej do spraw realizacji Konwencji o współpracy kulturalnej między RP i FLRJ w latach 1947-1948.*

Wiele zasług dla rozwoju współpracy polsko-jugosłowiańskiej, zwłaszcza w dziedzinie nauki i kultury, można przypisać działalności Komitetów Słowiańskich w obydwu krajach. W 1941 r. powołano do życia w Moskwie Komitet Wszechsłowiański, mający mobilizować narody słowiańskie do walki z faszyzmem, a następnie działający na rzecz akceptacji sowieckiej dominacji w Europie Środkowo-Wschodniej. W końcowym okresie II wojny światowej przystąpiono do zakładania jego narodowych agend. Utworzony w Jugosławii Komitet Słowiański (14 stycznia 1945 r.) był jednym z pierwszych, natomiast polski odpowiednik Komitetu powstał nieco później – podczas zjazdu założycielskiego w dniach 22-23 sierpnia 1945 r. Nieco wcześniej, po wizycie radzieckiego gen. por. Aleksandra Siemionowicza Gundurowa, przewodniczącego Komitetu Wszechsłowiańskiego, powstał lokalny Komitet Słowiański w Krakowie. W planach politycznych mocodawców powołania Komitetu Słowiańskiego w Polsce, m.in. Wandy Wasilewskiej, kierującej Sekcją Polską Wszechsłowiańskiego Komitetu w Moskwie, miał on odegrać istotną rolę w grze politycznej o pozyskanie szerszego poparcia społecznego dla rzeczników nowej władzy. W prace Komitetu zaangażowało się wielu znaczących i cenionych przedstawicieli polskiej nauki i kultury, zwłaszcza wywodzących się ze środowiska Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przewodniczącym został prof. Mieczysław Michałowicz, człowiek z otoczenia Józefa Piłsudskiego, były rektor Uniwersytetu Warszawskiego i prezes Stronnictwa Demokratycznego, a jego zastępcami zostali m.in.: prof. Henryk Batowski, prof. Józef Kostrzewski, prof. T. Lehr-Spławiński, a także Edward Ochab, Henryk Świątkowski i inni. Znaczący problemem twierdzą, że wielu profesorów i ludzi kultury, angażując się w działalność Komitetu, było przekonanych, że stanowiąc on będzie kontynuacją przedwojennych tradycji polskiego słowianoznawstwa i słowianofilstwa²¹.

Komitet Słowiański w Polsce organizował wiele kontaktów międzynarodowych Polski, nawiązując współpracę z emigracyjnymi organizacjami słowiańskimi. Brał udział w przygotowaniu pierwszego powojennego Zjazdu Słowiańskiego, który odbył się w Belgradzie w dniach 8-11 grudnia 1946 r., w trakcie którego powołano do życia Komitet Ogólnosłowiański. Przewodniczącym został przedstawiciel Jugosławii gen. Bozidar Maslaric, zaś wiceprzewodniczącym m.in. prof. Michałowicz i Aleksander Wozniesieński. W obradach uczestniczyła 14-osobowa delegacja polska z prof. Michałowiczem oraz kilkunastu gości, m.in. dr Waław Barcikowski (wiceprezydent KRN), gen. broni Władysław Korczyk i grupa dziennikarzy. Delegacja polska zgłosiła konkretne problemy i plany, jak np. zamiar powołania w Polsce centralnego ośrodka naukowego badań nad słowiańszczyzną

²¹ L. S. Pręcikowski, *Polska w „nowym ruchu słowiańskim”. Z działalności Komitetu Słowiańskiego w Polsce w latach 1945-1947*, Acta Universitatis Lodzianis, Folia Historica 69, 2000, s. 173 i n.

czy wydanie encyklopedii słowiańskiej. W tym okresie Jugosławia stała się, obok Moskwy, drugim centrum ruchu słowiańskiego. W latach 1946-1947 można zaobserwować znaczący rozwój kontaktów polsko-jugosłowiańskich, które dotyczyły przedstawicieli różnych środowisk opiniotwórczych. Odnotujmy zwłaszcza np. wizyty przedstawicieli Ligi Kobiet z Wisłą Osóbka-Morawską na II Kongresie Antyfaszystowskim Kobiet w Belgradzie²², wymianę dziennikarzy (Józef Kowalczyk, Rafał Praga, Laryssa Zajączkowska, Willy Billig), którzy zostali przyjęci przez marszałka Tito podczas I konferencji dziennikarzy państw słowiańskich w Belgradzie w dniach 27-30 stycznia 1947 r.²³

Do bardzo ważnych dokonań Komitetu Słowiańskiego w Polsce należy zaliczyć działania służące przybliżeniu społeczeństwu polskiemu kultury i języka innych narodów słowiańskich. Na łamach organu prasowego Komitetu Słowiańskiego, miesięcznika „Życie Słowiańskie”, publikowano wiele tekstów na temat Jugosławii, także przekłady autorów jugosłowiańskich²⁴.

Wraz z rozwojem ruchu słowiańskiego przystąpiono do powoływania organizacji mających krzewić idee współpracy dwustronnej. W ten sposób doszło do utworzenia Komitetu Przyjaźni Polsko-Jugosłowiańskiej. W dniu 10 lutego 1946 r. odbyło się zebranie założycielskie. Uczestnicy uchwalili statut i wybrali Zarząd Główny, do którego weszli: Jan Grubecki (działacz ludowy, prof. Politechniki Warszawskiej, minister Komunikacji, Poczty i Telegrafów w PKWN) – przewodniczący, dyr. Antoni Bida (działacz PPR, poseł w Austrii i Izraelu), Alina Boczkowska, red. Henryk Dzendzel, inż. Anatol Chomiakov, dr Henryk Jabłoński, radca ambasady Uros Kraigher, R. Kwiatkowski, dyr. Henryk Ładosz, prof. Wojeslaw Mole, prof. Wienczyśław Poniż, dyr. Edward Skudniewski, Zuzanna Sobierajska, adw. Stefan Wilanowski, prof. Zbigniew Wasutyński. Wybrano też Komisję Rewizyjną. W myśl instrukcji organizacyjnej z 12 grudnia 1947 r. w skład ZG wchodziły następujące struktury: sekcja organizacji finansów, kulturalna, naukowa, towarzysko-turystyczno-sportowa, prasowa i wydawnicza. Towarzystwo przestało działać 31 marca 1951 r., ale proces likwidacji trwał aż do sierpnia 1952 r. Do najważniejszych zadań, zgodnie z zapisami statutu, zaliczono

²² „Robotnik” 8.02.1947, nr 38.

²³ „Życie Warszawy” 15.02.1947, nr 45; „Głos Ludu” 5.02.1947, nr 35; „Robotnik” 5.02.1947, nr 35. Odczyt red. Willego Billiga, *Moje wrażenia z Jugosławii* („Życie Warszawy” 12.02.1947, nr 42).

²⁴ L.S. Pręcikowski, *Propaganda słowiańska w Polsce Ludowej w latach 1944-1947 ze szczególnym uwzględnieniem roli Komitetu Słowiańskiego w Polsce*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2005, t.40; tenże, *Kongres Słowiański w Belgradzie 8-11 grudnia 1946 r.*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2002, t. 37; por. L. Małczak, op. cit., s. 130-134; M. Gruszczyk, *Działalność Komitetu Słowiańskiego w Polsce na tle ruchu nowosłowiańskiego po II wojnie światowej*, Letnia Szkoła Historii Najnowszej, 2011, t. V, IPN, Warszawa 2012, s. 99-108.

organizowanie wzajemnej wymiany w dziedzinie kultury i nauki oraz sportu, wspieranie wakacyjnej wymiany dzieci i młodzieży, współpracę gospodarczą, propagandę prasową i radiową, odczyty, konferencje, gromadzenie księgozbiorów, prowadzenie kursów językowych itp.²⁵

W 1947 r. można zaobserwować znaczący rozwój kół Towarzystwa. Na wyróżnienie zasługiwała zwłaszcza działalność oddziałów: krakowskiego, skupiającego wielu znanych slawistów (np. Wojsław Mole, Vilim Francis) i poznańskiego, powstałego 2 marca 1946 r. Jego przewodnicząca, dr Zofia Kawecka, realizowała bardzo bogaty program imprez przybliżających kulturę narodów Jugosławii²⁶. Według informacji sprawozdawczych na 1 lutego 1947 r. TPPJ liczyło około 10 tys. członków w 8 oddziałach terenowych, ale już w drugiej połowie tego roku TPPJ osiągnęło rzekomo stan 60 tys. członków, skupionych w 10 oddziałach wojewódzkich: w Krakowie, Warszawie, Lublinie, Katowicach, Poznaniu, Wrocławiu, Sopocie, Toruniu, Łodzi i Siedlcach. Do tych danych należy podchodzić z dużą rezerwą, chociaż rzeczywiście w oddziałach terenowych można było obserwować znaczne zainteresowanie przynależnością do Towarzystwa, przy czym powody często były zgoła przyziemne. Wielu chętnych liczyło na pierwszeństwo w zapisach na wycieczki i pobyty wakacyjne w Jugosławii²⁷. Szybki rozwój liczby członków zanotował zwłaszcza Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu. Po II wojnie światowej na tzw. Ziemię Odzyskaną, w tym na Dolny Śląsk, skierowano tysiące przesiedleńców, reemigrantów i repatriantów. Ponad 15 tys. pochodziło z Jugosławii, w większości z Bośni. Najwięcej z nich osiedliło się w powiecie bolesławieckim, dokąd przybywali od kwietnia 1946 r. Większość przesiedleńców trwale zerwało więzy z Jugosławią, ale wielu z nich utrzymywało kontakty z rodzinami i znajomymi w Jugosławii, niektórzy prenumerowali gazety jugosłowiańskie: „Borbę” i „Omladinę”²⁸.

Do największych osiągnięć Towarzystwa należy zaliczyć: przygotowanie dwóch biuletynów specjalnych o życiu współczesnej Jugosławii, wydawanie od

²⁵ AAN, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Jugosłowiańskiej (dalej cyt. – TPPJ), sygn. 176. *Statut TPPJ*; AMSZ, z. 6, w. 17, t. 257, *Protokół z I zebrania organizacyjnego TPPJ z 10 II 1946 r.*

²⁶ AAN, TPPJ, sygn. 176/14, *Sprawozdania Oddziału TPPJ w Poznaniu.*

²⁷ AMSZ, z. 6, w. 21, t. 306, *Protokół z posiedzenia Zarządu Głównego TPPJ z 7 II 1948 r.*

²⁸ Po wybuchu kryzysu politycznego w 1948 r., większość z nich z niechęcią odniosła się do inspirowanej odgórnie kampanii potępiającej titowców. W rezultacie sprzyjało to powstawaniu zamkniętych kręgów. Kulturowano tańce i pieśni serbskie, kulturę muzyczną upowszechniał amatorski zespół „Jutrzenka”, który był kontynuacją zespołu folklorystycznego „Danica”, działającego w Jugosławii do 1946 r. Zespół utrzymywał ścisłe kontakty z Towarzystwem Przyjaźni Polsko-Jugosłowiańskiej, m.in. koncertował z okazji zjazdu Towarzystwa w 1947 r. Zob. T. Bugaj, *Reemigracja ludności polskiej z Jugosławii i jej osiedlenie na Dolnym Śląsku (1946-1947)*, „Rocznik Jeleniogórski”, cz. I, 1982, t. XX, 1982; cz. II, 1983, t. XXI.

1946 r. numerów czasopisma „Życie Słowiańskie”, organizację spotkań, imprez artystycznych oraz akademii z okazji świąt państwowych Jugosławii, pośredniczenie we współpracy pomiędzy uniwersytetami polskimi i jugosłowiańskimi, pomoc w zorganizowaniu spotkań literatów i występów wybitnych artystów jugosłowiańskich, pośrednictwo w wymianie brygad młodzieżowych²⁹. Towarzystwo organizowało praktyki wakacyjne i opiekę nad stypendystami dla kilkudziesięciu studentów jugosłowiańskich. Organizowano też projekcje filmów jugosłowiańskich, uczestniczyło w przygotowaniu filmu francuskiego reżysera Jorisa Ivensa pt. „Cztery nowe demokracje”, współdziałało w pracach Instytutu Słowiańskiego w Krakowie w zakresie prowadzenia kursów jęz. serbskiego³⁰. W ramach prac TPPJ podejmowane były takie inicjatywy, jak np. organizacja świetlic słowiańskich w Katowicach, zbieranie dokumentacji o udziale Polaków w walkach w Jugosławii³¹.

Jesienią 1946 r. również w Jugosławii utworzono towarzystwa promujące idee współpracy z Polską. Znakomitą okazję ku temu stanowiły wizyty na najwyższym szczeblu. W czasie wizyty Bolesława Bieruta i Michała Roli-Żymierskiego w Jugosławii w październiku 1946 r. podpisano akt założycielski Towarzystwa Przyjaźni Jugosławia – Polska (Kulturno Drustvo Jugoslavija Polskaja). Jego przewodniczącym został minister budownictwa Vlada Zecevic, zaś wiceprezesami: Veljko Petrovic – dyrektor muzeum w Belgradzie, dr Svetozar Rittig – prezes Towarzystwa Współpracy Kulturalnej Chorwacja – Polska, dr Stefan Djolineo, dr Radovan Boskovic. W skład Zarządu weszli ponadto: Frane Frol – minister sprawiedliwości, Drago Marusic – minister poczty, dr Dmitar Nestorov – minister bez teki, gen. Bogdan Orescanic, dr Kosta Todorovic, dyrektor Eli Finci i prof. Marko Tajcevic³².

²⁹ AAN, TPPJ, sygn. 176/2, 6, *Notatki i relacje dotyczące opieki nad brygadami młodzieżowymi*. 105-osobowa brygada polskiej młodzieży pracowała przy budowie linii kolejowej Samacz-Sarajewo (od 12 lipca do 6 września 1946 r.). Z kolei ok. 100 Jugosłowian od 17 lipca do 2 września 1946 r. pracowało przy odbudowie Warszawy. Informowano, że wielu uczestników polskiej brygady młodzieżowej uchylało się od pracy, traktując pobyt w Jugosławii jako wycieczkę turystyczną. Po powrocie wobec kilku osób było nawet prowadzone dochodzenie przez służby bezpieczeństwa. Z kolei pobyt uczestników brygad jugosłowiańskich miał uzupełnić bogaty program kulturalny. Organizowano pokazy filmów. Polscy „opiekunowie” odnotowali przy okazji, że amerykański film sentymentalny spotkał się z ostrą krytyką Jugosłowian.

³⁰ AAN, TPPJ, sygn. 176/2-10, *Sprawozdania z działalności TPPJ*; „Kurier Codzienny” 26.02.1948, nr 56; „Dziennik Ludowy” nr 23 (822) z 1948 r.

³¹ „Głos Ludu” 22.01.1948, nr 22.

³² AAN, TPPJ, sygn. 176/5, *Informacja z 4 maja 1947 r.*; MKSZ-BWKZ, sygn. 366/133, *Protokół z posiedzenia Podkomisji Belgradzkiej do spraw realizacji Konwencji o współpracy kulturalnej między*

Towarzystwo nie przejawiało większej aktywności. Pomimo posiadania zaplecza lokalowego i dotacji finansowej jego działalność ograniczała się do sporadycznych spotkań towarzyskich Zarządu. Do nielicznych przedsięwzięć można zaliczyć organizację akademii z okazji 150-lecia urodzin Adama Mickiewicza w końcu 1948 r. (we współpracy z Komitetem Słowiańskim i Związkiem Literatów Jugosłowiańskich) oraz wydanie biuletynu *Przegląd zagadnień kulturalnych w Polsce*. W 1949 r. samoczynnie uległo likwidacji³³. Także jesienią 1946 r. utworzono w Zagrzebiu Towarzystwo Współpracy Kulturalnej Chorwacji z Polską. W jego prace zaangażowało się wielu przedwojennych działaczy Towarzystwa Przyjaciół Polski, powstała nawet sekcja Towarzystwa w Splicie (ds. opieki nad turystami). W Zagrzebiu powołano do życia sekcje młodzieży szkół średnich i młodzieży szkół wyższych. Towarzystwo to prowadziło regularną działalność odczytową, wydawało periodyk pt. „Dzisiejsza Polska”, usiłowało inicjować rozwój pierwszych form ruchu turystycznego i wycieczkowego po wojnie. Do znanych działaczy należy zaliczyć m.in. prezesa dr Svetozara Rittiga – ministra bez teki Socjalistycznej Republiki Chorwacji (NHR), pisarza, tłumacza literatury polskiej i animatora kontaktów polsko-chorwackich – Julija Benesica oraz językoznawcę Josipa Hamma. Zerwanie kontaktów z Jugosławią oznaczało także zamrożenie na wiele lat prac tego towarzystwa³⁴.

Jak wspomniano, współpraca kulturalna Polski i Jugosławii realizowana była na różnych płaszczyznach. Na uwagę zasługiwały zwłaszcza kontakty literackie, które sprowadzały się do tłumaczeń dzieł literackich, wizyt pisarzy i poetów, publikacji tekstów w czasopismach społeczno-kulturalnych oraz organizowania wystaw książek. Współpracę prowadziły związki pisarzy obydwu państw. Zapraszano się wzajemnie na kongresy pisarzy. Pierwszymi polskimi literatami, którzy wyjechali do Jugosławii w listopadzie 1946 r. byli Zofia Nałkowska i Aleksander Wat. Uczestniczyli oni w zjeździe pisarzy Jugosławii, a następnie w towarzystwie attaché kulturalnego Ambasady Polskiej w Belgradzie S. Korzeniowskiego wyjechali do Słowenii i Chorwacji. W Zagrzebiu spotkali się z pisarzami jugosłowiańskimi (m.in. Vladimir Nazor, Julije Benesic, Miroslav Krleža, Josip Hamm – wydawca podręcznika *Zarys gramatyki języka serbsko-chorwackiego* w 1936 r.). Spotkanie to zorganizowało Towarzystwo Przyjaźni Chorwacja – Polska³⁵.

RP i FLRJ z 7 V 1947 r.; AMSZ, z. 21, w. 732, t. 51, *Statut Towarzystwa Kulturalnego Jugosławia – Polska* (zał. 3).

³³ AMSZ, z. 21, w. 741, t. 52, *Raport prasowy z 15 VIII 1949 r.* S. Korzeniowski twierdził słusznie, że „Towarzystwo istnieje tylko na papierze (...) nie ma członków (...) oprócz naszej Ambasady nikt w Jugosławii nie wie, kto należy do Zarządu”.

³⁴ AAN, TPPJ, sygn. 176/10, *Sprawozdania i korespondencja ZG TPPJ z 1948 r.*

³⁵ J. K. Wende, *Ta ziemia od innych droższa...*, Warszawa 1981, s. 334-335.

10 października 1947 r. z wizytą do Polski na miesięczny pobyt przybyli pisarze jugosłowiańscy: Blazo Koneski – poeta i prozaik ze Skopje, Vjekoslav Kaleb – poeta z Zagrzebia, Isak Samokovlija – pisarz z Sarajewa, Desanka Maksimovic – poetka z Belgradu, Velice Petrovic – krytyk z Belgradu, Djordje Teodorovic – plastyk z Nowego Sadu i Dore Klemencic – plastyk z Lublany. Pisarze z Jugosławii zwiedzili Biskupin, Gniezno, Malbork i Gdańsk, odbyli wiele spotkań literackich: w Bolesławcu, Wrocławiu, Warszawie, Szczecinie, Poznaniu, Katowicach i Łodzi³⁶. Z kolei do Belgradu w końcu października 1947 r. udała się delegacja polskich literatów: Adam Ważyk, Adolf Rudnicki, Stanisław Piętak, Józef Morton, Stanisław Nędza-Kubiniec³⁷. W ostatniej chwili skład delegacji polskiej był zmieniany. Ponadto odnotujmy przyjazd do Polski w marcu 1948 r. prezesa Związku Literatów Jugosławii Ivo Andrica (laureat nagrody Nobla w dziedzinie literatury w 1961 r.), który uczestniczył w uroczystości otwarcia wystawy „Sztuka narodów Jugosławii XIX i XX” w Warszawie³⁸. W Światowym Kongresie Intelektualistów w Obronie Pokoju, który odbył się we Wrocławiu (25-28 sierpnia 1948), uczestniczyła 10-osobowa delegacja jugosłowiańska (m.in. Ivo Andric – prezes Związku Literatów Jugosławii, Stefan Jakovljevic – serbski literat i biolog, Matej Bor – słoweński dramaturg i krytyk literacki, Oskar Dano – serbski muzykolog, Antun Barac – pisarz chorwacki, historyk literatury i krytyk literacki, Miroslav Krleža – chorwacki pisarz i Antun Augustincic – rzeźbiarz chorwacki). Delegacja jugosłowiańska była izolowana przez uczestników z krajów socjalistycznych³⁹.

Do marca 1948 r. wydano w Jugosławii 13 książek polskich, najpierw Kazimierza Brandysa *Miasto niepokonane*, następnie *Popioły* Stefana Żeromskiego. Tłumaczono książki Zofii Nałkowskiej, Bolesława Prusa, Jarosława Iwaszkiewicza, Michała Rusinka i innych. Artykuły tych autorów ukazywały się w czasopiśmie literackich i prasie jugosłowiańskiej⁴⁰. Z kolei liczba książek jugosłowiańskich wydanych w Polsce w pierwszych latach powojennych była skromna. Na małą dynamikę wykonania planów przekładów z literatury jugosłowiańskiej wpływ miały zarówno względy polityczne, jak też techniczne. Wiele propozycji jugosłowiańskich dotyczyło prac zawierających akcenty socrealistyczne, które

³⁶ AAN, MKSZ-BKWZ, sygn. 366/134, *Notatka dotycząca pobytu pisarzy jugosłowiańskich z 15 XII 1947 r.*; „Głos Ludu” 7.11.1947, nr 307; „Życie Warszawy” 4.11.1947, nr 307.

³⁷ AAN, MKSZ-BKWZ, sygn. 133-134, *Sprawozdania z posiedzeń Podkomisji Warszawskiej do spraw realizacji Konwencji o współpracy kulturalnej między RP i FLRJ za 1947 r.*

³⁸ AAN, MKSZ-BKWZ, sygn. 166/133, *Realizacja Planu Pracy Komisji Mieszanej Polsko-Jugosłowiańskiej do Spraw Współpracy Kulturalnej 1 XII 1947 – 1 XII 1948 r.*, L. Małczak, op. cit., s. 116.

³⁹ *Delegacja jugosłowiańska*, „Dziennik Polski” 23.08.1948, nr 230; L. Małczak, op. cit., s. 112.

⁴⁰ AAN, MKSZ-BKWZ, sygn. 366/133, *Informacja Aleksandra Jackowskiego – wicedyrektora Departamentu Prasy i Informacji z 23 II 1948 r.*; S. Selinovic, op. cit., s. 240.

w Belgradzie forsowano wcześniej niż w Polsce, a ponadto czas realizacji projektów był bardzo długi. Listę prac wydanych w Polsce otworzyła książka *Car Łazarz czyli Bój Kosowski* (przekład B. Zaleskiego, Warszawa 1947) oraz *Jugosłowiańska epika ludowa* (w przekładzie Cz. Jastrzębca-Kozłowskiego, Wrocław 1948). Na półkach księgarskich pojawiła się zaledwie jedna powieść chorwacka przetłumaczona na jęz. polski. Była to książka chorwackiego pisarza Mata Lovraka *Dzieci Wielkiej Wsi* w przekładzie Stanisława Papierkowskiego. Ukazała się w „Czytelniku” i miała dwa wydania (1948 i 1949). Ponadto w warszawskim wydawnictwie „Książka” przygotowano tłumaczenie dziennika jednego z największych pisarzy i poetów chorwackich Vladimira Nazora *Z partyzantami* (*S partizanima*) w przekładzie Wiktora Bazieliha, ale jej cały nakład już po wydrukowaniu latem 1948 r. został zniszczony⁴¹. W czasopiśmie, przede wszystkim na łamach „Odry”, „Kuźnicy” i „Życia Słowiańskiego”, ukazało się kilkadziesiąt tekstów literackich, głównie autorstwa Vladimira Nazora, chorwackiego poety związanego z ruchem partyzanckim w czasie II wojny światowej, a także Ivana Docevic, autora prozy partyzanckiej, poety Antego Cettina oraz poety i historyka literatury Marina Franicevic⁴². Wyróżnić należy dokonania Wiktora Bazieliha, publikującego na temat Jugosławii na łamach „Odry” i „Życia Słowiańskiego”⁴³.

Na uwagę zasługują kłopoty związane z uhonorowaniem w Polsce Julijego Benesica – największego polonofila chorwackiego, autora podręcznika do nauki jęz. serbsko-chorwackiego, niezwykle zasłużonego dla popularyzacji literatury polskiej w Jugosławii oraz jugosłowiańskiej w Polsce. Julij Benesic w okresie międzywojennym spędził 8 lat w Polsce jako lektor jęz. serbsko-chorwackiego na UW. W dowód uznania Uniwersytet Jagielloński postanowił nadać mu w 1947 r. tytuł doktora *honoris causa*. Sprawa nieoczekiwanie skomplikowała się, przy czym ujawniła się też niechęć związku pisarzy jugosłowiańskich do osoby Benesica. W rezultacie jego przyjazd do Polski przeciągnął się niemal rok. Z kolei decydenci w Warszawie negatywnie ocenili samodzielność środowiska krakowskiego w zorganizowaniu tej wizyty. Odmawiano pokrycia kosztów wizyty, do której doszło ostatecznie w czerwcu 1948 r.⁴⁴

⁴¹ D. Agacic, *Przyczynki do historii polsko-jugosłowiańskich stosunków kulturalnych po II wojnie światowej – działalność Wiktora Bazieliha na polu promocji kultury i jego praca tłumacza*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, t. XLVI, s. 220.

⁴² L. Małczak, *O stereotypach w recepcji literatury chorwackiej w Polsce w latach 1944-1956*, *Przekłady Literatur Słowiańskich*, 2013, t. IV, z. 1, s. 258

⁴³ Zob. np. W. Bazieliha, *Literatura Jugosławii*, „Odra” 1947, nr 45.

⁴⁴ AMSZ, z. 6, w. 21, t. 306, *Protokół z posiedzenia ZG TPPJ z 3 VI 1948 r.*; L. Małczak, *Croatica*, *op. cit.*, s. 112-113; „Głos Ludu” 21.02.1948, nr 51; „Życie Warszawy” 13.06.1948, nr 161.

Intensywne były kontakty muzyczne. Odgrywały one niezwykle istotną rolę w ogólnym bilansie realizowanej współpracy kulturalnej pomiędzy Belgradem i Warszawą. Pierwszym chyba wydarzeniem artystycznym była wizyta pianisty Stanisława Szpinalskiego i śpiewaczki Marii Drewniakówny, którzy w drodze do Turcji mieli także koncertować w Jugosławii⁴⁵. Ze względów organizacyjnych nie zdolali w pełni zrealizować programu występów, część z nich odwołano w ostatniej chwili⁴⁶. W Jugosławii przebywała w dniach 25 lutego – 18 marca 1948 r. Olga Łada, znana wokalistka i popularyzatorka pieśni różnych narodów, która wystąpiła w Belgradzie, Osijeku, Niszu, Zagrzebiu i Ljublanie. Pianista Władysław Kędra, finalista Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego w Genewie w 1946 r., występował w Belgradzie, Rijeci i Ljublanie. W Jugosławii koncertowała też skrzypaczka Irena Dubiska, której na fortepianie akompaniował prof. Jerzy Lefeld, a także artyści operowi Ewa Bandrowska-Turska (sopran), która występowała z wielkim powodzeniem w Belgradzie w marcu 1947 r., ponadto tenor Lesław Finze, dyrygent Witold Kałka-Rowicki i śpiewaczka Waleria Jędrzejewska⁴⁷.

Lista gości z Jugosławii, którzy koncertowali w Polsce w latach 1947-1948, jest jeszcze dłuższa. W czerwcu 1947 r. występowali wspólnie w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Bydgoszczy pianista Ivo Macek i skrzypek Ivan Pinkava⁴⁸. Artyści z Jugosławii uczestniczyli w listopadzie 1947 r. w Festiwalu Muzyki Słowiańskiej. Szczególnie dopisali goście z Chorwacji, reprezentowani przez Chór Radiowy z Zagrzebia, śpiewaczkę operową Zinkę Kunc i dyrygenta Milana Horvata, którzy wykonali zestaw czterech dzieł: dwa chorwackie i po jednym słoweńskim oraz serbskim⁴⁹.

W listopadzie 1947 r. trasę koncertową po Polsce odbyli artyści Opery Belgradzkiej Anita Meze – sopran i Stanoje Jankovic – baryton⁵⁰. 11 listopada 1947 r. koncertowali w Bydgoszczy, zaś 18 listopada w Toruniu. Dyrygent Milan Horvarth ponownie przyjechał do Polski w kwietniu 1948 r. Odbył on trwającą ponad miesiąc tournée w Polsce. Wystąpił wówczas w Warszawie, Łodzi, Krakowie, Katowicach, Bytomiu, Bydgoszczy (23 maja) i w Poznaniu. Publiczność bardzo wysoko oceniła koncert orkiestry w Filharmonii Warszawskiej pod dyrykcją Horvatha z udziałem jugosłowiańskiej solistki Anity Meze i wiolonczeli-

⁴⁵ AAN, MKSZ-BWKZ, sygn. 132, *Informacja z 5 III 1946 r.*

⁴⁶ AAN, MKSZ-BWKZ, sygn. 133, *Informacja z 27.10.1947 r.*: „Zapowiadany koncert w Rijeci nie odbył się, ponieważ warunki miejscowe nie układały się pomyślnie”.

⁴⁷ „Robotnik” 29.10.1947, nr 298.

⁴⁸ AAN, TPPJ, sygn. 176/8, *Korespondencja TPPJ z Komitetem Słowiańskim w Polsce, Informacja z 10 V 1947 r.*

⁴⁹ L. Małczak, *Croatica*, op. cit., s. 107.

⁵⁰ „Robotnik” 12.11.1947, nr 309; „Głos Ludu” 6.12.1947, nr 336.

sty Miko Dornera: „Sympatyczną śpiewaczkę przyjmowano entuzjastycznie [...] Kapelmistrz Horwath podbił serca publiczności, a przede wszystkim serca muzyków polskich, którzy pod jego dyрекcją grali”⁵¹. W tym samym czasie przebywał w Polsce tenor Aleksander Marinkovic, który 3 kwietnia wystąpił m.in. gościnnie w „Tosce” na scenie w Poznaniu, zaś 17 kwietnia dał recital⁵². Zaplanowane na drugą połowę 1948 r. koncerty artystów Opery z Zagrzebia, ze względu na zmianę sytuacji politycznej, nie doszły do skutku⁵³.

Współpraca kulturalna miała również polegać na możliwie pełnym wzajemnym informowaniu społeczeństw polskiego i jugosłowiańskiego o różnych aspektach życia społecznego i gospodarczego. Dlatego objęto nią również dziennikarzy. W artykule V Konwencji zakładano utworzenie placówek agencji prasowych i radiowych oraz organizowanie wycieczek dziennikarskich, w ogóle wszelkie ułatwienia dla prasy obydwu stron. Prasie wyznaczano zadanie przeciwdziałania „szkodliwym następstwom antysłowiańskiej propagandy niemieckiej”. Przewidywano wymianę korespondentów w ramach cyklicznych planów współpracy na poszczególne lata, ponadto włączenie dziennikarzy w skład delegacji oficjalnych. Próbowano też ustalić reguły współpracy radiofonicznej. Pierwsza duża grupa dziennikarzy polskich przybyła do Jugosławii jako obsługa prasowa delegacji polskiej pierwszego zjazdu słowiańskiego w Belgradzie w dniach 8-11 grudnia 1946 r.⁵⁴ W lutym 1947 r. delegacja polskich dziennikarzy (Józef Kowalczyk, Rafał Praga, Laryssa Zajączkowska), która uczestniczyła w pierwszej konferencji dziennikarzy państw słowiańskich, została przyjęta przez J. Broz Tito⁵⁵. W dniach 14-16 października 1947 r. do Jugosławii przybyli Wilhelm Billig – dyrektor naczelny Polskiego Radia oraz dyrektor programowy Zygmunt Młynarski. Spotkali się jugosłowiańskimi partnerami J. Marinovicem i Veljko Koracem. Uzgodniono wymianę materiałów, nadawanie co dwa miesiące godzinnych godzinnych koncertów, wymianę spikerów i reporterów, wymianę słuchowisk oraz przygotowanie 15-minutowych audycji popularyzujących wczasy pracownicze.

⁵¹ „Życie Warszawy” 19.11.1946, nr 319; por. S. Selinovic, op. cit., s. 241.

⁵² AAN, MKSZ-BWKZ, 366/133. Dubiska jako solistka otrzymywała 30 000 dinarów, zaś Meza-tova i Jankowic 10-20 tys. za koncert.

⁵³ AAN, MKSZ-BWKZ, sygn. 366/ 133, *Posiedzenie Podkomisji Warszawskiej z 28 VI 1948 r. (Realizacja Planu Pracy Komisji Mieszanej Polsko-Jugosłowiańskiej do spraw Współpracy Kulturalnej 1 XII 1947 – 1 XII 1948)*.

⁵⁴ L. Pręcikowski, *Polska w „nowym ruchu słowiańskim*, op. cit., s. 184. W zjeździe uczestniczyli dziennikarze: red. Roman Juryś z „Głosu Ludu”, Henryk Kassynowicz z „Rzeczpospolitej”, red. Ludwik Klekow z „Życia Warszawy” i Jerzy Rawicz reprezentujący „Robotnika”.

⁵⁵ „Głos Ludu” 12.02.1947, nr 43; J. Kowalczyk, *Na straży pokoju*, „Życie Warszawy” 15.02.1947, nr 45.

Postanowiono nadawać w radiu muzykę jugosłowiańską 20. każdego miesiąca⁵⁶. Zainteresowanie Jugosławią w Polsce, sądząc po liczbie tekstów prasowych na jej temat, można ocenić jako duże. Wydawano biuletyny TPPJ, na łamach wielu czasopism i gazet zamieszczano korespondencje z Jugosławii⁵⁷. Artykuły na temat Polski ukazywały się także w prasie jugosłowiańskiej, jednak ich liczba nie dorównywała liczbie artykułów w prasie polskiej na temat Jugosławii. Z reguły były to teksty okolicznościowe z okazji polskich świąt państwowych, np. w 1946 r. z okazji 3 maja i 22 lipca⁵⁸. Jedną z korespondentek prasy jugosłowiańskiej była Zofia Kawecka z Poznania, która np. na łamach „Nasa Knjizevnost” od stycznia 1946 r. zamieszczała korespondencje nt. życia kulturalnego w Polsce⁵⁹.

Znaczącym wydarzeniem w dziedzinie dwustronnej współpracy kulturalnej była wystawa „Sztuka narodów Jugosławii w XIX i XX wieku”, która była ekspozowana w warszawskim Muzeum Narodowym (8 marca – 8 kwietnia 1948) i w siedzibie Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie (25 kwietnia – 17 maja 1948). Ogółem wystawiono 186 obrazów, 106 prac graficznych i 64 rzeźby. W ceremonii otwarcia wystawy uczestniczyli prezes Związku Literatów Jugosławii Ivo Andrić oraz redaktor i historyk sztuki Oto Bihalji-Merin. W Warszawie wystawa cieszyła się sporym zainteresowaniem, gdyż odwiedziło ją 39 800 osób, w tym aż 32 000 indywidualnie, natomiast w Krakowie liczba widzów była mniejsza – nieco ponad 10 000. O wystawie pisało około 60 dzienników i tygodników⁶⁰, ukazał się też specjalny 55-sekundowy materiał w Polskiej Kronice Filmowej⁶¹. Największym uznaniem recenzentów wystawy, co odnotowali pracownicy ambasady jugosłowiańskiej w Warszawie, cieszyły się prace Ivana Mestrovicia. L. Małczak w swojej książce wyeksponował ciekawe uwagi strony jugosłowiańskiej na temat przyczyn niższej frekwencji wśród zwiedzających w Krakowie. Obserwatorzy Jugosławii pisali, że „czymś innym jest tych kilkuset artystów, którzy mieszkają w Krakowie, a czymś innym mieszkańcy Krakowa, którzy są daleko w tyle za mieszkańcami Warszawy i wśród których, uśpionych pod osłoną 60 kościołów katolickich, nie rozbudziło się jeszcze zainteresowanie

⁵⁶ „Kurier Codzienny” 1.11.1947, nr 299.

⁵⁷ L. Rubach, *Rdzawe góry i złote wsie Jugosławii*, „Dziennik Ludowy” 23.12.1947, nr 314.

⁵⁸ S. Selinovic, op. cit., s. 239.

⁵⁹ Na przykład artykuł *Kulturni zivot u Polskoj*, „Kurier Wielkopolski” nr 23(492) z 1948. Zob. AAN, TPPJ, sygn. 176/14, *Oddział TPPJ w Poznaniu*.

⁶⁰ W. Mole, *Trochę komentarza do wystawy sztuki narodów Jugosławii XIX i XX wieku w Warszawie i Krakowie*, „Twórczość”, 1948, nr 6.

⁶¹ *Wystawa. Sztuka narodów jugosłowiańskich*, www.repezytorium.fn.org.pl/?q=en/node/5753. Ukazał się Katalog wystawy: *Sztuka narodów Jugosławii XIX i XX wieku, marzec 1948*, wyd. Muzeum Narodowe, Warszawa 1948, s. 55.

dla tego rodzaju imprez kulturalnych. (...) Kraków jest całkowicie zanurzony w mieszczańskich i małomiasteczkowych konwencjach, dużą popularnością cieszą się wycieczki poza miasto, jak również fakt, że wejście na wystawę nie było bezpłatne⁶². W tym samym czasie, tzn. w marcu 1948 r., po dłuższych przygotowaniach i komplikacjach związanych z negatywnymi recenzjami części nadesłanych z Polski prac, i w rezultacie odrzuceniem około 30 z nich, w Belgradzie, Zagrzebiu i Ljublanie eksponowano wystawę pt. „Polska Ilustracja Książkowa”. Ze względu na wspomniany incydent strona polska zrezygnowała z wysłania delegacji towarzyszącej wystawie. Warto odnotować, że jeszcze wcześniej nadesłano z Polski niewielką wystawę prac towarzyszącą zjazdowi słowiańskiemu pt. „Walka narodów słowiańskich o wolność i niepodległość”. Z kolei Towarzystwo Współpracy Kulturalnej Chorwacji z Polską zorganizowało dwie wystawy fotografii polskiej w Zagrzebiu⁶³.

W ramach realizowanej polsko-jugosłowiańskiej współpracy kulturalnej ważne miejsce zajmowały kontakty filmowe.. Powojenne państwa komunistyczne przywiązywały wielką wagę do rozwoju kinematografii, dostrzegając walory filmów fabularnych, dokumentalnych i artystycznych w upowszechnianiu treści agitacyjnych. Stąd podjęto wysiłki polegające na odbudowie albo utworzeniu niemal od podstaw kinematografii narodowych, które zarówno na przykładzie Jugosławii, jak też Polski przyniosły dosyć szybko wymierne efekty w postaci rozwoju sieci kin i powstania instytucji zajmujących się produkcją i upowszechnianiem dzieł X Muzy. Inspirowane przez Komisję Mieszana kinematografie obydwu stron zdołały nawiązać bliskie kontakty. W czasie spotkania Podkomisji Warszawskiej w dniu 3 września 1947 r. po raz pierwszy zaplanowano wymianę filmową. Do Belgradu miano przesłać poetycki film o zniszczonej stolicy pt. „Suita warszawska”, zaś z Jugosławii do Polski trafić miał film ze zlotu uczestników wychowania fizycznego. Od 1947 r. zaczęto wdrażać w życie umowę dwustronną, którą następnie przedłużono na kolejny rok. Umowa stanowiła o wymianie kronik filmowych i filmów krótkometrażowych. W wyniku realizacji umowy na początku 1947 r. wysłano do Jugosławii zestaw 8 filmów krótkometrażowych („Zdobycie Berlina”, „Zjazd Kościuszkowców”, „Straż nad Bałtykiem”, „Żarówka”, „Pałace”, „Symbol C”, „Most”, „Wieliczka”), które pokazano w Belgradzie i Zagrzebiu. Przed projekcją filmy zostały poddane cenzurze: usunięto z nich „sceny religijne” oraz dotyczące powrotu polskich żołnierzy i emigran-

⁶² L. Małczak, *Croatica*, op. cit., s. 119-120.

⁶³ AMSZ, z. 21, w. 732, t. 51, *Protokół z posiedzenia Warszawskiej Komisji Polsko-Jugosłowiańskiej dla spraw wymiany kulturalnej z 5 XI 1947 r.*; AAN, MKSZ-BWKZ, sygn. 366/133, *Realizacja Planu Pracy Komisji Mieszanej Polsko-Jugosłowiańskiej do Spraw Współpracy Kulturalnej 1 XII 1947 - 1 XII 1948 r.*

tów z Zachodu⁶⁴. 12 grudnia 1947 r. Komisja Mieszana zaleciła Przedsiębiorstwu Państwowemu „Film Polski” i Przedsiębiorstwu „Jugoslavia-Film” przedłużenie umowy o wymianie kronik, a jednocześnie zaleciła rozszerzenie kooperacji na filmy naukowe i oświatowe. Ponadto dostrzegła potrzebę zawarcia na 1948 r. specjalnych umów handlowych dotyczących wyświetlania filmów fabularnych, dokumentalnych i artystycznych, przeprowadzenie konsultacji nt. współpracy na konferencjach i festiwalach filmowych, a ponadto zapoczątkowanie wymiany literatury i wydawnictw filmowych, fotografii, materiałów informacyjnych i reklamowych, zamieszczanie w wydawnictwach, czasopismach i prasie filmowej materiałów dotyczących kinematografii partnera. Jednym z punktów porozumienia miało być również rozpoczęcie programu wymiany pracowników filmu z obydwu krajów. Postanowiono, że kinematografia polska będzie reprezentowana na festiwalu filmowym organizowanym przez Jugosławię⁶⁵.

W 1948 r. zapowiedziano projekcje pierwszych filmów jugosłowiańskich na ekranach kin polskich, w tym pierwszego filmu fabularnego reżysera Vjekoslava Africa „Slavica” oraz filmu o tematyce współczesnej „Zivot je nas” („Życie jest nasze”) reż. Gustava Gavrina. Filmy te z powodu narastającego kryzysu politycznego nie trafiły jednak do rozpowszechniania⁶⁶. Polska Kronika Filmowa zaprezentowała m.in. relacje z wizyty Josipa Broz Tity w Polsce (PKF 16.03.1946/8-9), zaś z rewizyty w Jugosławii przedstawiciele władz polskich z Bolesławem Bierutem nakręcono wydanie specjalne PKF („W bratniej Jugosławii”, reż. Jerzy Bossak, 1946). W 1946 r. pokazano m.in. materiał filmowy o rozruchach w Trieście, wspierający jugosłowiańskie roszczenia terytorialne (PKF 1946/1), reportaż o udziale młodzieży jugosłowiańskiej w odgruzowaniu Warszawy pt. „Młodzież jugosłowiańska” (PKF 06.08.1946/25). W 1948 r. pokazano relację z otwarcia wystawy malarstwa i sztuki narodów Jugosławii (PKF 24.03.1948/13), reportaż z realizacji filmu jugosłowiańskiego pt. „Naród nie zginie” (PKF 26.02.1948/9), relację z odbudowy Podgoricy „Jugosławia. Budowa Titogradu” (PKF 26.05.1948/22), budowy linii kolejowej (PKF 26.11.1947/48), materiał pt. „Gdańsk. Statek jugosłowiański przybywa do portu” (PKF 11.02.1948/7),

⁶⁴ AMSZ, z. 6, w. 18, t. 278, *Zał. 3 Raportu Stanisława Korzeniowskiego z 14 II 1947 r.*

⁶⁵ AAN, MKSZ-BWKZ, sygn. 366/133, *Protokół Komisji Mieszanej Polsko-Jugosłowiańskiej z 12 grudnia 1947 r.*; por. Z. Biegański, *Kino puli specjalnej. Filmy jugosłowiańskie na ekranach kin Polski Ludowej*, [w:] *Polska i Jugosławia*, op. cit., s. 254.

⁶⁶ L. Małczak, *Croatica*, op. cit. (s. 110-111) twierdzi, że film „Slavica” dystrybutorzy polscy ocenili jako słaby artystycznie, w rezultacie nie byli zainteresowani jego zakupem. Inny film, pt. „Rewia młodości”, uznano z kolei za ciekawy, ale zbyt krótki. Natomiast przedsiębiorstwo „Film Polski” zobowiązało się do kupienia innego filmu: „Zivjece ovaj narod” („Naród nie zginie”, w reż. Nicole Popovica). Bohaterowie filmu „Slavica” znaleźli się nawet na okładce czasopisma „Film” (nr 2 z 1948 r.).

„Festiwal muzyki i tańca z Macedonii” (PKF 1948/1)⁶⁷. Seanse krótkometrażowych filmów jugosłowiańskich organizowało m.in. TPPJ. W Warszawie w sali Domu Oficerskiego 28 i 29 maja 1948 r. pokazano filmy „Balkanijada” i „Marsal Tito u Hrvatskoj” oraz dokument „Smatra mladosti”⁶⁸. Na łamach czasopisma „Film”, który zaczął ukazywać się w 1946 r., regularnie zamieszczano informacje dotyczące kinematografii jugosłowiańskiej. Pisano np. o planach budowy nowoczesnej wytwórni filmowej, dysponującej bogatą infrastrukturą, tzw. Koszutniaka na przedmieściach Belgradu, jak też informowano o pierwszych dwóch fabularnych filmach jugosłowiańskich zrealizowanych w 1947 r., które wkrótce będą mogli zobaczyć polscy widzowie⁶⁹.

Od połowy 1948 r. kontakty filmowe zostały zawieszono. Sygnałem zamierającej współpracy kulturalnej w dziedzinie filmowej była odmowa zakupu przez Polskę jugosłowiańskich filmów na temat wojny wyzwolenczej i walki z faszyzmem, pod pretekstem, iż widownia polska była znużona tego rodzaju problematyką⁷⁰. Do Jugosławii wysłano jeszcze w 1949 r. filmy „Ostatni etap” i „Zakazane piosenki”. Był to już ostatni akord dotychczasowej współpracy, która teraz zamarła niemal do końca 1955 r.

W połowie 1948 r. po uchwaleniu rezolucji Biura Informacyjnego Partii Robotniczych i Komunistycznych, tzw. Kominformu, na temat sytuacji Komunistycznej Partii Jugosławii z Josipem Broz Tito na czele w konsekwencji doszło do zerwania wszelkich stosunków pomiędzy ZSRR i krajami socjalistycznymi a Jugosławią. 15 marca 1949 r. zamknięto lokal Polskiego Biura Informacji w Belgradzie, który działał od kwietnia 1946 r. Pretekstem było nieuruchomienie podobnej placówki w Warszawie. Po najściu przez policję lokal został opieczętowany. Wkrótce utworzono tam czytelnię ambasady amerykańskiej w Belgradzie⁷¹. W 1949 r. ambasador jugosłowiański kilkakrotnie kierował do władz polskich noty protestujące przeciwko naruszaniu zasad konwencji kulturalnej, podając przykłady publikowania w prasie polskiej tekstów obrażających Jugosławię. Powoływał się na teksty zamieszczone m.in. w „Szpilkach” (3.06.1949) i „Trybunie

⁶⁷ Dostępne w Repozytorium Cyfrowym Filмотeki Narodowej, www.repozytorium.fn.org.pl (Film dokumentalny, kronika, PKF).

⁶⁸ L. Małczak, *Croatica*, op. cit., s. 110. Listę propagandowych filmów jugosłowiańskich przesłanych do Polski publikuje S. Selinovic (op. cit., s. 242).

⁶⁹ Np. *Wizyta pisarzy radzieckich i jugosłowiańskich w Filmie Polskim*, „Film” 1947, nr 30; J.T. (Jerzy Toeplitz), *Słowiańska współpraca filmowa*, „Film” 1947, nr 31-32, J. Mirski, *Slavica*, *Pierwszy jugosłowiański film artystyczny*, „Film” 1948, nr 2. Zob. P. Zwierzchowski, *Recepcja kina jugosłowiańskiego w polskim piśmiennictwie filmowym*, [w:] *Polska i Jugosławia*, op. cit., s. 274.

⁷⁰ AAN, MKSZ, sygn. 211, *Notatka o filmie polskim i zagranicznym z 23 IV 1949 r.*

⁷¹ „Dziennik Ludowy” 19.03.1949, nr 77.

Wolności” (12.07.1949)⁷². Strona jugosłowiańska twierdziła, że Polska już od lipca 1948 r. zaczęła uchylać się od realizacji umowy kulturalnej. W końcu roku ambasador uzyskał oficjalne wyjaśnienie strony polskiej, że „zasięg realizacji tej Konwencji nie może być rozpatrywany w oderwaniu od atmosfery całości stosunków między Polską a Federacyjną Republiką Jugosławii”. Polskie MSZ za główną przyczynę niezwoływania posiedzeń Komisji Mieszanej podało „niewłaściwe” postępowania władz Jugosławii w stosunku do studiującej w Jugosławii młodzieży polskiej⁷³. Kryzys w relacjach politycznych Polski i Jugosławii oznaczał w konsekwencji zamrożenie na kilka lat kontaktów kulturalnych i gwałtowny zwrot w zakresie kształtowania wizerunku dotychczasowego partnera, który z kraju przyjaznego i bratniego stał się zawzięcie zwalczanym wrogiem.

⁷² AMSZ, z. 7, w. 21, t. 206, *Nota protestacyjna Ambasady Jugosławii w Warszawie z 13 I 1949 i 18 VII 1949 r.*

⁷³ AMSZ, z. 7, w. 21, t. 206, *Odpowiedź MSZ z 17 I 1949 r. na Notę Ambasady Jugosławii w Warszawie z 13 I 1949 r.*